herpy

ORMEØGLER

Gilaøgle

Heloderma suspectum

Heloderma suspectum er en kraftig, langsom øgle fra ørkenerne i det sydvestlige USA og det nordvestlige Mexico, sort med lyserøde eller gule bånd og dækket af perleformede skæl. Den er giftig: et bid er en akut medicinsk nødsituation, og arten kræver erfaring, faste rutiner og sikker håndtering. Den bliver 35-55 cm, graver, lever af æg og små hvirveldyr og kan blive over 20 år.

Familie: Helodermatidae Engelsk: Gila Monster Udgivet 17. november 2026

SPECIFIKATIONER

DYRET

Voksenstørrelse	**35-55 cm** total længde inkl. hale
Vægt	**500-800 g**
Levetid	**20-30 år**
Aktiv	**Dag og skumring**
Levevis	**Klippeboende, jordboende og gravende**
Biotop	**Ørken, halvørken og klippeterræn**
Sværhedsgrad	**Ekspert**

PASNING

Min. terrarie	**150 × 70 × 50 cm** L × B × H til 1 voksent dyr
Temperatur, dag	**22-32 °C**
Temperatur, nat	**20-24 °C**
Luftfugtighed	**40-60 %**
Vand	**Vandskål**
UVB	**Anbefalet** Ferguson-zone 2
Vinterhvile	**10-15 °C** 13-17 uger
Kost	**Hvirveldyr**
Holdes	**Enkeltvis eller parvis**

AVL

Formering	**Æglæggende**
Kønsmoden	**36-60 mdr.**
Kuldstørrelse	**3-7 æg**
Kuld pr. år	**1**
Inkubation	**134-155 dage** ved 26-29 °C

BESKYTTELSE OG PAPIRER

CITES	**Appendiks II**
EU-bilag	**Bilag B**
IUCN	**Næsten truet (NT)**

Arten står på CITES liste II og i EU-bilag B (som hele slægten *Heloderma*, undtagen *Heloderma horridum charlesbogerti*). Indførsel fra lande uden for EU kræver CITES-dokumenter, som udstedes af Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) efter BEK nr. 1588 af 9.12.2024. Arten er giftig, men står ikke på listen over dyr, som private ikke må holde (BEK nr. 1261 af 17.11.2015, der blandt øglerne kun nævner fem varaner). Ellers gælder dyrevelfærdslovens almindelige krav. Få dokumentation for dyrets oprindelse ved køb.

Om arten

ADVARSEL: *Heloderma suspectum* er giftig. Giften dannes i ombyggede spytkirtler i underkæben og løber langs furer i tænderne ind i såret, mens dyret holder fast og tygger. Der findes ingen modgift. Et bid giver kraftig, brændende smerte, hævelse, svimmelhed, kvalme, sved og blodtryksfald, og i sjældne tilfælde hævelse i mund og svælg, shock og forstyrrelser i hjerterytmen. Et bid er en akut medicinsk nødsituation, også når det ser harmløst ud. Dyret er langsomt og sjældent aggressivt, men det bider hårdt og slipper ikke. Bid skyldes næsten altid uforsigtig håndtering af et dyr, der virker tamt. Hold kun arten, hvis du vil tage den alvorligt hver eneste dag: afsnittet om adfærd har sikkerhedsreglerne, og afsnittet om sundhed fortæller, hvad du gør ved et bid.

Heloderma suspectum er en tung, kortbenet øgle med bredt, fladt hoved, små øjne, kraftige forben med store kløer og en kort, tyk hale, der gemmer fedt. Skællene på hoved, ryg og hale er små og perleformede og har hver en lille knogleplade (osteoderm) indeni; bugen har ingen. Tegningen er sort med lyserøde, orange eller gule bånd og pletter. Tungen er kløvet og mørk og bruges til at følge dufte. Ungerne har en enklere og mindre farverig tegning, der ændrer sig meget i løbet af de første måneder.

Voksne dyr måler 26-36 cm fra snude til kloak og bliver 35-55 cm med hale. De vejer typisk 550-800 g. To underarter er beskrevet: *H. s. cinctum* i den nordlige del af udbredelsen bevarer ungens tværbånd hele livet, mens *H. s. suspectum* længere mod syd får en mere marmoreret tegning som voksen. Genetisk er forskellen mellem dem ikke bekræftet. Arten blev beskrevet i 1869 af Edward Drinker Cope. Artsnavnet betyder "mistænkt", fordi Cope mistænkte dyret for at være giftigt, og slægtsnavnet betyder "med nittebesat hud" efter skællene.

Arten er langsom og tilbringer det meste af livet i skjul. Den har et af de laveste hvilestofskifter blandt øgler og klarer sig i naturen på få store måltider om året. I fangenskab bliver den ofte så rolig, at den tager foder fra en pincet, og netop det får holdere til at slække på forsigtigheden. Hunnen skifter hele huden kort før æglægningen, ofte med ryghuden i ét stort stykke. Slægten *Heloderma* har det mest udviklede giftapparat blandt øglerne. Et stof fra giften, exendin-4, er grundlaget for en gruppe lægemidler mod type 2-diabetes.

Udbredelse og levested

Heloderma suspectum lever i det sydvestlige USA og det nordvestlige Mexico: det sydvestlige Utah, det sydlige Nevada, det sydøstlige Californien, Arizona og det sydvestlige New Mexico og videre mod syd gennem Sonora til det nordlige Sinaloa. Fra Baja California kendes ingen fund. Kerneområdet er Sonoraørkenen, men arten findes også i dele af Chihuahua- og Mojaveørkenen.

H. s. cinctum lever i den nordlige del af området (det sydlige Nevada, det sydvestlige Utah og det vestlige Arizona), mens *H. s. suspectum* findes længere mod syd og øst.

> **Oprindelig udbredelse:** USA og Mexico.

LEVESTED

Arten lever i ørken og halvørken med kaktus, buske og græstuer, i krat og i egeskov i højere liggende områder. Den foretrækker stenede skråninger, tørre flodlejer og kløfter og søger skjul i huler, krat og under sten, hvor mikroklimaet er køligere og fugtigere end omgivelserne.

Dyret tilbringer omkring 90 % af livet under jorden. Om foråret og i forsommeren er det mest fremme om morgenen og skifter skjul med 4-5 dages mellemrum; midt på sommeren er det mindre fremme og kan være aktivt på varme nætter og efter regn. Aktive dyr har en kropstemperatur omkring 30 °C. Vinterhvilen varer fra oktober til begyndelsen af marts, og i skjulet kan kropstemperaturen komme under 10 °C.

Sommerregnen er vigtig. Arten kan ikke klare sig med væsken i byttet, men skal drikke frit vand, og den kan opbevare vand i urinblæren og trække det tilbage i kroppen i tørre perioder. Æggene lægges om sommeren i en jordhule. Ungerne klækker sent på efteråret og bliver i reden til næste forår uden at komme op.

Læs mere: Vinterhvile og årstider

Pasning

TERRARIET

Et voksent dyr skal have et terrarie på mindst 150 × 70 × 50 cm (længde × bredde × højde). Målet er et skøn ud fra dyrets størrelse og levevis. Gulvfladen er det vigtigste, for arten graver i timevis og vender op og ned på indretningen; højden betyder mindre, selv om dyret kan klatre på grove flader. Terrariet skal være helt tæt og have en lås, så dyret ikke kan komme ud, og børn og uvedkommende ikke kan åbne det.

Bunden er mindst 10 cm sand eller en gravbar blanding af sand og jord med en tør del og et hjørne, der holdes let fugtigt. Avis, bark og træspåner er uegnede. Giv skjul i begge ender (halve rør, kork, flade sten) og flade sandsten, der slider kløerne. Sten og skjul lægges direkte på bunden eller sættes fast, så dyret ikke kan grave sig ind under dem og få dem over sig. En tung, flad vandskål, der ikke kan væltes, hører til. Store, kugleformede kunstplanter fungerer som berigelse, fordi dyret skubber og vælter rundt med dem.

Indret terrariet, så fodring og rengøring kan klares uden hænder i nærheden af dyrets hoved. Brug lang tang til rengøring, og stik aldrig hænderne ind, mens dyret er fremme. Fjern snavset bund løbende, og skift hele bunden med jævne mellemrum.

TEMPERATUR

Terrariet skal have en gradient fra 22 til 32 °C om dagen, så dyret selv kan vælge. Under varmelampen kan overfladen blive varmere; en præcis temperatur for solpladsen er ikke kendt, men aktive dyr holder en kropstemperatur omkring 30 °C. Om natten kan temperaturen falde til 20-24 °C (skøn). Mål temperaturen flere steder med digitale termometre.

Fra begyndelsen af november til begyndelsen af marts skal voksne dyr have vinterhvile ved omkring 13 °C i gennemsnit (10-15 °C). Den passer til artens naturlige rytme og er en forudsætning for avl. Kun raske dyr i god foderstand går i vinterhvile. Foderet stoppes 2-3 uger før nedkølingen, mens dyret stadig har varme, så tarmen er tom, og dagslængden og varmen sænkes derefter gradvist. Dyret skal have vand under hele vinterhvilen og vejes undervejs. Unger går ikke i vinterhvile det første leveår.

Læs mere: Varme og temperatur

LUFTFUGTIGHED OG VAND

Luftfugtigheden ligger på 40-60 %, og en del af bunden holdes let fugtig, så dyret kan grave sig ned i fugtigere jord. En helt tør bund giver problemer med hudskiftet, mens en konstant våd bund giver hudinfektioner, så fugten skal være lokal.

Arten skal drikke frit vand og ligger gerne i vandskålen. Skålen skal være tung, flad og stor nok til hele dyret, og vandet skiftes mindst hver 3.-4. dag og straks, når det er snavset. Unger sprøjtes let mindst hver anden dag, fordi deres tyndere hud gør, at de lettere tørrer ud.

Læs mere: Luftfugtighed, sprøjtning og ventilation

LYS OG UVB

Arten er aktiv om dagen og i skumringen. Lyset tændes 10-13 timer om dagen, kortest i perioderne op til og efter vinterhvilen og slukket under den. UVB anbefales: en UVB-spot eller et UVB-rør ved varmestedet. Ferguson-zone 2 er et skøn ud fra levevisen, med et UV-indeks på omkring 1-2 ved varmestedet og skygge i resten af terrariet. Skift UVB-kilden efter producentens anvisning.

Læs mere: Lys og UVB

FODER

I naturen tager arten små pattedyr, unger fra reder, fugle, øgler, slanger, frøer og insekter og især æg fra fugle og krybdyr. Den spiser få, store måltider om året og lever af fedtet i halen og bughulen. I fangenskab er faren fedme, ikke sult.

Giv hele, optøede mus og unge rotter, daggamle kyllinger og vagtelæg. Mager kylling og lidt æg kan bruges som afveksling. Et voksent dyr har rigeligt i et måltid hver eller hver anden uge i den aktive sæson; giv mindre, hvis halen bliver pølsetyk. Hunner, der skal i avl, fodres lidt rigeligere, så de har reserver til æggene. Unger får et lille byttedyr en gang om ugen. Under vinterhvilen spiser dyret ikke.

Brug altid en tang på mindst 30 cm, aldrig fingrene, og lad dyret selv slippe byttet. Hele byttedyr dækker det meste af behovet for kalk; støv af og til med kalk og et multivitamin.

Læs mere: Kalk, vitaminer og tilskud

ADFÆRD OG HÅNDTERING

SIKKERHED: dyret er giftigt, og den største fejl er at stole på, at det er langsomt og tamt. Et bid kommer uden varsel, også fra et dyr, der har taget foder fra pincetten i årevis. Brug disse regler:

- Rør aldrig dyret med bare hænder. Flyt det med en krog eller en lang tang, gerne ned i en lukket kasse, og brug tykke handsker og en tang på mindst 30 cm ved fodring.
- Støt dyret under bryst og bagkrop, hvis det skal løftes. Tag aldrig fat om nakken med fingrene.
- Hav aldrig dyret ude af terrariet uden en anden voksen i nærheden, der ved, hvad der skal gøres.
- Håndtér aldrig dyret efter at have drukket alkohol. Alkohol går igen i flere af de alvorligste bid.
- Hold børn og andre husdyr væk, og vis aldrig dyret frem ved at lade nogen røre det.
- Hav en plan, før noget går galt: tang og en flad genstand til at løsne dyret, og hvad du siger, når du ringer 112 (se afsnittet om sundhed).

- Et bid skal altid ses af en læge, også et lille. Selv et overfladisk, skrabende bid med de forreste tænder kan give kraftige symptomer.

Et truet dyr åbner munden, hvæser og vender sig mod faren. Det er ikke hurtigt, men det kan gribe en hånd i et snuptag og holde fast i flere minutter. At mange dyr bliver rolige i fangenskab, er en risiko, ikke en gevinst.

Arten holdes enkeltvis. Hanner kæmper ved at lægge sig oven på rivalen og presse den ned, og også hunner kan være aggressive mod hinanden. Et par kan sættes sammen i parringstiden, i et stort terrarie og under opsyn. Vask altid hænder efter kontakt med dyr, bund og foder, da krybdyr kan bære salmonella.

Læs mere: Karantæne og hygiejne

Avl

KØNSMODENHED OG KØNSBESTEMMELSE

Hannen har et mere massivt, bredere og højere hoved end hunnen, og hunnens krop er mere pæreformet bag forbenene. Hannens hale smalner jævnt af, mens hunnens ser let indhugget ud ved kloakken. Kønnet er dog svært at bestemme udefra, især på fede dyr, og den sikre metode er ultralyd hos en dyrlæge, helst lige før parringstiden.

Opdrættede dyr bliver kønsmodne i tredje leveår, hannerne ofte et år senere; i naturen først efter 4-5 år. Hannen skal måle mindst 22 cm fra snude til kloak og hunnen mindst 24 cm. Avl kræver raske, vægtstabile dyr, en vinterhvile på mindst tre måneder og en hun i godt huld.

PARRING

Parringen følger vinterhvilen. Efter mindst tre måneder ved omkring 13 °C varmes dyrene gradvist op i marts, og i naturen parrer arten sig i april og maj. Hunnen er parringsklar, når modne follikler gør hende fyldig, og hannen skal være moden på samme tid, ellers bliver æggene ikke befrugtede. Hunnen sættes ind til hannen, fordi en han i nye omgivelser bruger tiden på at afsøge dem. Han følger hendes duft med tungen, og parringen varer fra et kvarter til omkring 2,5 timer. Hunnen kan afvise ham ved at bide og skal kunne trække sig. Dyrene sættes kun sammen under opsyn, med en tang eller plade klar til at skille dem.

ÆGLÆGNING OG KULD

Hunnen lægger æg 4-5 uger efter parringen, hvis hun har et egnet sted; i naturen sker det fra slutningen af maj til august. Et kuld er typisk 4-5 æg og højst omkring 7. Få dage før lægningen holder hun op med at æde, og omkring to uger før skifter hun hud. Hun skal have et mørkt område med dyb, fugtig sand eller jord at grave i, og uden egnet sted kan hun holde æggene tilbage. Efter lægningen bygger hun en lille høj over reden og bliver der i nogle dage. Æggene tages ud hurtigst muligt uden at blive vendt, for et vendt æg kan dræbe fosteret. Hunnen er afkræftet og tynd efter lægningen og skal have foder og ro.

INKUBATION

Æggene ruges ved 26-29 °C i en lukket boks med fugtig vermiculit eller perlit, og luftfugtigheden i boksene skal være tæt på 100 %. To flade bakker med vand i rugemaskinen hjælper. Rugetiden er 134-155 dage, kortest ved den høje temperatur; ved konstant 26 °C er den omkring 140 dage. Sunde æg dufter af skovjord og modstår svamp godt. To-tre uger før klækningen begynder æggene at falde sammen, og selve klækningen sker inden for 48 timer. Ungerne vejer omkring 35 g og har blommesækken trukket ind i bugen.

OPDRÆT AF UNGER

Hver unge holdes den første uge for sig i en lille boks (omkring 20 × 12 × 12 cm) med papir, en flad vandskål og et skjul ved 26 °C. Derefter kan op til fem unger gå sammen i en større boks med jord, skjul og en tung vandskål, og efter omkring fire måneder flyttes de parvis til terrarier på omkring 60 × 40 × 40 cm.

Ungerne har allerede blommen som første måltid. Nogle æder efter få dage, andre først efter to uger. En optøet nyfødt mus, hvis hoved er dyppet i æggeblomme, eller et vagtelæg virker godt. Efter omkring otte uger tager de fleste foder fra tang, og en fodring om ugen er nok. Brug tykke handsker og en tang på mindst 30 cm, for også ungerne er giftige. Sprøjt mindst hver anden dag, og giv ungerne foder og varme hele det første år uden vinterhvile.

Sundhed og typiske fejl

BID: Et bid fra *Heloderma suspectum* er altid en akut medicinsk nødsituation, også når såret ser lille ud. Giften giver kraftig, brændende smerte, der begynder inden for minutter, topper efter 1-2 timer og kan vare i flere dage. Hævelsen breder sig ofte langt ud over bidstedet. Svaghed, svimmelhed, kvalme, opkastning, sved, hjertebanken og blodtryksfald er almindelige. I sjældne, svære tilfælde hæver tunge, læber og svælg, så vejrtrækningen bliver besværet, og der kan komme shock og forstyrrelser i hjerterytmen. Bid tæt på kroppen (mave, skulder, overarm, læg) giver oftere svære forløb end bid i en finger, og et tidligere bid kan gøre en person overfølsom over for giften. Et bid er sjældent dødeligt for en rask voksen, men dødsfald forekommer. Der findes ingen modgift.

Sådan gør du:

- Få dyret af hurtigst muligt. Jo længere det bider og tygger, jo mere gift kommer der i såret. Sidder det kun i en hudfold, kan det holdes bag kæberne og trækkes forsigtigt af. Sidder det fast, kan grebet løsnes ved at hælde vand over dyret eller holde det helt under vand, eller ved at stikke en tynd, flad genstand ind mellem underkæben og huden og dreje den en kvart omgang. Brug ikke ild, varme eller opløsningsmidler mod dyret: det giver kun flere skader.
- Tag straks ringe, armbånd, ur og piercinger af, før hævelsen kommer.
- Hold den bidte legemsdel i ro. En let forbinding med let tryk kan standse blødningen.
- Ring 112, og sig, at det er et bid fra en giftøgle af slægten *Heloderma*. Kør aldrig selv; lad en anden køre, hvis du ikke hentes.
- Ingen tourniquet eller afsnøring, ingen snit, ingen udsugning, ingen is, ingen varme og ingen elektriske stød.

Behandlingen på hospitalet er støttende: blodtryk, puls og hjerterytme overvåges, væske og smertestillende gives efter behov, såret renses og undersøges for afbrudte tænder, og stivkrampevaccinen opdateres. De fleste kan udskrives inden for et døgn og er raske efter omkring 2 uger; svære forløb kræver længere indlæggelse, og et langvarigt bid i en finger kan give varige mén.

Typiske sundhedsproblemer i fangenskab:

- Fedme: den hyppigste fejl. Halen må gerne være rund, men ikke pølsetyk.
- Problemer med hudskifte ved for tør bund og hudinfektioner ved konstant våd bund.
- Metabolisk knoglesygdom ved for lidt kalk og UVB.
- Indvoldsorm og andre snyltere, især hos nye dyr.
- Æglægningsvanskeligheder hos hunner uden et egnet sted at grave.
- Manglende appetit uden for vinterhvilen er et tegn på sygdom.

Find en dyrlæge med erfaring i giftige krybdyr, før der er brug for en, og aftal på forhånd, hvordan dyret transporteres sikkert. Nye dyr holdes i karantæne.

Læs mere: Typiske sygdomme og tegn på sygdom

Spørg altid dine kloge bekendte

Vejledningen er et godt sted at begynde, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskellige, og meget af det vigtigste lærer man af dem, der har holdt arten i årevis. Tal med en avler, en erfaren holder eller en dyrlæge med forstand på krybdyr og padder, før du anskaffer dyret - og igen, hvis noget ser forkert ud.